

August Varenius Herboldus Kellius

Illustrissimorum Locorum, Libri Elleschmoth s. Exodi Decas XIII.

Rostochii: Richelius, 1653

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn740000365>

Druck Freier Zugang

Ru. Mus. 1653

Varenius, Mäst / 6
Vest. Kellius, Herbold

13.
ILLUSTRISSIMO
RUM LOCORUM,
LIBRI ELLESCHMOTH
EXODI
D E C A S
XIII.

Quam
In celebratissimâ Academia
Rostochiensî

כבוד
PRÆSIDE

AUGUSTO VARENIO,

SS. Theol. D, Hebraicorum Prof. Publ.

Add. 10. Decemb. h. matut.

In Auditorio Majori publicè
defendet

HERBOLDUS KELLIUS,

Hannoveranus.

☞ (:) ☞

ROSTOCHII

Typis Johannis Richelii, Senat. Typogr.

Anno c13 13c LIII.

u.

UNIVERSITÄT
ROSTOCK
BIBLIOTHEK

DECEMBER

In celebration of the
Rostock

AUGUST 7 1910

UNIVERSITÄT

Rostock

Rostock

Physikalisches Institut

DN. *Adpræstantissimum & Eximium*
DN. HERBOLDUM KELLEN,
Amicum & Conterraneum dilectum
RESPONDENTEM.

M*an, Nes Jah, Luro mamoras, populumq; סגלה:*
Sit tibi IAH, Man, Nes: Spondeo, victor eris.

Celerrimè inter occupationes
Augustus Varenius. SS. Th. D.
Hebraicorum & Cateches. Christ.
Prof. publ.

HARBORD CELLIUS.

per anagr.

HIC ARDOR BELLUS.

A*RDOR HIC est BELLUS; res est bellissima, Manna,*
Quod irascas. Ardor crescat amore Dei.
Sic labor, & studium tibi. CELLI proderit olim,
Utilis & patria BELLUS HIC ARDOR erit.

Henricus Rabne

J. D. & Prof.

P*raeside VARENIO, quem noster suspicit Orbis,*
Differis ex linguae fontibus Isaciz.
Delitias è delitiis haurire laboras,
Et Mannæ viguo nectare vena fluit.
Nil juvat Assyriæ crines perfundere myrrhâ
Sed mentem Manna condecorasse juvat.
Maeste piis studiis; digna est industria Cœlo;
Edulcans vitam lætificans animam.

Lingua-

Lingua favos fundens, plenumq; os nectare KELLI est
Dum sub VARENIO mellea verba notat.

Ut bene coepisti, pergas; Nam ardua res est
Vincere Se, Mundum, daemona, barbariem.

*Præstantiss. Dn. Respondenti Herboldo Kellio Amico ac
in Collegg. Auditori Chariss. l. m. gratul.*

M. M. Watsonius.

XX

Frange nucem nucleus fracta nuce per venit esu:
Verba DEI sensum, non nisi fracta dabunt.

Frangit Philologus, nucleos componit & offert
Theiologo logicè mens proba Philosophi.

Ergo frange nucem, nucleo sic vescere Schemot
Mosche mi KELLI. Vis tibi subsidium?

Præsto est; Theiologum quem sat sua scripta celebrem
Nec non Philologum, Philosophumq; probant
Is tibi præsidio; contextus verba secutus

Quo nihil in sacris tutius esse potest.

Hilce amorem cum omnis generis prosperitatis voto
erga Dn. Resp. & in Colleg. Auditor: testari volui

M. Theodorus Jordan.

In das nicht lobens werth? daß sich Herr Kell' erget
und Lust zu reden hat von süßen Himmel-Brod/
Daß für das Gottes Volk sich wundernd hat entsetzt/
Da es vom Himmel fiel zu erst in ihrer Noth;

und dieses nicht allein; Er wird auch angeleitet
Vom werthem Gottes Geist; daß Er recht reden kan

Von dem was vormals ist durch jenes angedeutet/
Versteh des Lebens Brod; das rechte Himmels Mar-

Daß uns der Vater hat vom Himmel her gegeben
zu unser Seelen Speiß; und heilsam Arzenei.
Wir loben billig das; und wünschen auch daneben

Daß es Herrn Kellen Speiß beyds iew und ewig seyn!

Johannes Basmer/ von Hannover/

der Rechte Geist.

DECADIS XIII.

LOCUS I.

MANNA.

Exod. XVI.

Concl. I. Cum in Decade superiori illustrem, de Manna
 לֶחֶם אֱמִירִים, materiam publice proposuerimus, nunc no-
 bilissimam illam quæstionem scrutinio subijcimus. Quæ-
 ritur scil. an Manna Israeliticum idem specie fuerit cum
 illo, quod in Meteorologiâ, à Physicis proponitur, & ab hoc Mo-
 saico denominatur *Manna*? Ambrosius lib. 8. ep. 62. in ipso *obje-*
cto nihil singulare videtur statuere. Verba ejus in ipso statim epi-
 stolæ initio hæc sunt: *Quæris à me cur Dominus Deus Manna plueris*
populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, & quotidie pluit
de cælo Manna fervientibus illi. Et corporeum quidem illud Manna ho-
die plerisq; in locis invenitur: sed nunc non est tanti res mimuli, quia ve-
nit quod perfectum est corpus ex virgine. Apertius autem Vallesius de
 sacrâ Philos. c. 57. aliiq; recentiores eandem omninò rem & secundum
 suam naturâ ejusdem speciei cum *Vulgari Manna* fuisse statuunt, conf.
 & Cardan. p. 987. subtil. Scal. exer. 164. Nolumus jam *μετῶς*,
 an Manna illud vulgare (eadem ferè ratio Mellis & Laudani)
 rectè, ut species roris ad Meteorologiam referatur Physicam?
 sanè *Μετῶς* omne est corpus imperfectè mistum, ita ut ob im-
 perfectionem termini minus sit vel *ἰατρικόν*, vel *βρώσιμον* / *ῥε-*
ματικόν: at in Manna vulgari contrariū obtinere, idem longè alium
 quàmros, eumq; tum alimentorū, tum medicamentorū, in *leniter*
purgando, & humores biliosos à corpore educendo, usum præbere, iidem
 testantur, qui *Manna* ad Meteororum classem transcribunt. Cœ-
 terum, uti de generatione *Manna* hujus, alii aliter sentiunt, ita ut
 non admittant nisi Manna *ἰατρικόν*: ita alii Manna ampliant, usq;
 adeò ut & *Manna Polonicum*, non tam in *pharmacopoliis*: quàm cu-
 linis

L I

linis

linis gratissimum, & *Manna Rusticorum* includatur, quod posterius nos rusticis relinqvimus, pollucibilius cenaturis commendantes *Manna* prius.

Concl. 2. Meminimus supra *Manna Calabrienfis*, quod præstantissimum commendatur, maxime ex *Oenotria* quodam loco, nunc *Spoleitano* Ducatu, in quem singulis æstatibus descendit, & ab omnibus excerpitur. Memorabile est, quod de illo *Manna*, ex *Brassavolo* meminit *Joannes Renodæus Medicus Parisiensis Regius in dispensatorio Medico lib. 1. sect. 1. c. 7. p. 153.* Hunc locum, inquit, *Reges Neapolitani* olim occluserunt, ne quis sine vectigali assumeret: occluso loco desit *Manna*, nec descendit. Eo recluso & vectigali remoto, iterum descendere cepit: sed rursus clauso loco & recluso, & postea clauso cessavit: ita ut *Reges* postea liberum locum reliquerint, & omnibus colligere permiserint: idem scribitur de *Tragasæo sale* in *Epiro*, cui cum vectigali injungisset *Lyfimachus*, evanuit: mox demto vectigali succrevit. Idem modo allegatus *Regius Parisiens. Medicus*: Præstantissimum, inquit, natura donum & mira divinitatis plenum est *Manna*, non modo quæ præter natura leges, *Israeliticis* alendis è cælo pluit: sed quæ nobis quotidie medicandis mellei, aut saccharei roris modo è *Jovis* nubibus super frondes exsudat: non minus enim, ut illi suas olim grandines sacchareas: ita nunc nostros agricola vulgarem & granatam *Mannam* mirantur, dum exultantes canunt: *Jupiter melle pluit.*

Concl. 3. Ut demus, *Manna* illud *Israeliticum* convenisse cum *Vulgari*, formâ quadam accidentali, e. c. quod utrumq; rorundum, gummosum &c. fuerit, negamus: idem fuisse speciem cum nostro *Manna*: quia i. differunt causis internis: fuit quidem illud *Manna* in productione conjunctum cum rore: sed non fuit ex rore, vel rorido vapore, & plantarum exsudantium cremore: in generatione *Vulgaris* *Manna* supponuntur exhalationes & vapores roridi, qui aere diurno calore eosti noctu cum exsudationibus plantarum misti, in unam naturam seu succum condensatum cœunt, quæ sit *Manna*: at *Manna* illud *Israelitarum*, rori contradistinguitur: non ex rore genitum memoratur, nedum ex herbarum exstillationibus: sed cum rore ut strato conjungitur, & distinctè tum in ortu singularum noctium: tum in abitu memoratur: potuit quidem

ros ille prohibere etiam hic, ne Manna dissipetur: cœterum, quando in nostro Manna fit illa vaporum cum rore conjunctio nocturna, non jam tunc est Manna: sed in illa conjunctioe & mixturâ succi plantarum cum rore demum successivè generatur Manna, seu compositum illud ex rore, & plantarum vapore: at illud *Israeliticum*, jam tunc fuit Manna, non vapor & materia informis Manna, quando descendit cum rore, nec dicitur ros illapsus vaporis, ut inde per successivam indurationem, condensationem, seu coagulationem fieret Manna: non ergo fuerit compositum ex rore & plantarum vapore, & adeo nec idem specie cum Vulgari, Manna *Israeliticum*. II. Unde *benedictus vapor plantarum & herbarum* in deserto, יריר ישימיו, ipsâ ariditate & terrificâ Draconum ejulantium voce horrendo, in aridissimis illis *Arabie desertis*, ubi pluvia miraculum est, haustus aqua, inestimabile refrigerium? At ille succus exsudans ex plantis & herbis, est de essentia *Vulgaris Manna*: E. non est utriusque eadem specie natura: sed uti vulgare Manna ex mixtura illâ vaporum naturali modo concrevit: ita Manna *Israeliticum* sine tali causa naturali, sine ullo terra vel herbarum cremore, solâ supernaturali, divinâ & miraculosâ virtute productum fuit; unde & non ex *Physica* nomen expromptum *Israelitis* erat: sed ex *Theologia Man*, item: panis *IHOVAH*.

Concl. 4. Urgemus III, *Ida* seu propria & decem Manna illius singularissimas excellentias, quorsum referim⁹ 1. *Excellentiam originis* specialitèr notatam phrasi: Ego pluerè vobis faciam panem ex ipso cœlo, Exod. 16, 5. & illâ *παρρηγορῶ* Davidica: Præcepit nubibus supremis, ut demitterent pluviam Man, & aperuit portas cœlorum, & pluerè fecit super illos Man ad manducandum, Ps. 78, 22. 23. Non ergo antea apparuit tale Manna. Atq; hoc ipsum illustratur magis 2. per excellentiam nominis, quo vocatur Cibus preparatus, singulari scil. Dei artificio, item: Frumentum cœlestè: Panis potentissimorum Angelorum, Ps. 78, 22. 23. 24. Sap. 16, 20. 3. *Excellentiam naturæ dispositionis*, quâ crudum Manna, suavissimum similæ mellitæ, seu epichyti melle conditi gustum manducanti dedit Exod. cap. 16. 4. *Excellentiam singularissimæ proprietatis*, quod molâ frangi, in mortariotèri, tundiq; potuerit, Num. 11, 8. 5. *Excellentiam voluptatis*, &

varia gustuum suavitatis, quâ in cacabo coctum, non saltem suavissimas dabat placentas subcineritias: sed etiam ad omnem voluptatem & desiderabilem gustum poterat temperari, prout quisq; exoptabat, Sap. 16, v. 21. 6. *Excellentiam continuitatis*, & pluralitatis, quâ per totos 40. annos æquè vere & autumnno, æquè æstate ac hyeme, nullâ obstante aeris mutatione, æquè in aridis ac frigidioribus locis, singulis diebus novum & ordinarium destillavit Manna, idq; nonnisi ad sola Israelis castra. 7. *Excellentiam Sabbat & sanctitatis*: quâ Manna reliquis diebus ultra solem occasum reservatû putrescebat: die autem Sabbat, reservatum, nescium putredinis erat. 8. *Excellentiam finis*, qui erat expromptum alimentum: non præcisè medicamentum. 9. *Excellentiam formalitatis*, respectu pellucidissimæ formæ Bdolach, uti & accuratissimæ figuræ מן הים: neq; opus fuisset Israelitarum admiratione & tam specialissima descriptione, si fuisset meteororum roridum: neq; enim tam bardi erant Israelitæ, ut rorem vel mellis ignorarent speciem. 10. *Excellentiam destitutionis & æterni memorialis*, quâ simul ingressi sunt terram tritici feracem, desit Manna & iussus Mosehe ac Aaron, urnam continentem Omer Man (dimensum scilicet diurnum Viri Israelis) coram arca & tabulis legis solemniter, ante conspectum IHOVAH collocare, asservandum ibi sine corruptione per omnes ætates, ut videant panem illum, quô vos cibati in hoc deserto. Exod. 16, 33. Cui bono illud, si idem illud specie cum Mannâ vulgari? neq; enim tum ad Arcam recurrere causâ videndi Manna, opus erat. Relinquimus ergo suum Manna, Medicis, Polonis, Rusticis, Alchymistis, quibus & liberum erit, ex arca granula quædam Manna hujus petere, & tentare, an resolvantur in nitrum, & Sal Armeniacum.

LOCUS II. Exod 16, 33. 34.

וְהָיָה הָאֹמֶר מִן הַמָּן לְזֵכָר וְהָיָה הָאֹמֶר לְזֵכָר
Urna aurea Manna.

Und Mose sprach zu Aaron: Nimm ein Reisklein/ und thu ein Omer voll Man hinein/ und lag es vor dem Herrn zu behalten auff eure Nachkommen.

Concl. 1. In perpetuum tanti beneficii & miraculi monumentum, imperatur à Deo per Mosen Ahron, Urnam, Omer Man
na ad

na adimplere, eandemq; coram Domino, & testimonio solemniter collocare: finis hujus וְשֵׁם seu *affervationis*, ponitur resp. *generationum futurum*, ut videant, quis ille panis admirabilis, per XL. annos alimentum Israelis in deserto, fuerit. Quæritur hîc 1. *an in p[ro]p[ri]o textu datur prolepsis?* Negamus. *Affervatio pleni Omer Man*, jam tûm imperari: *Urna* item ab *Aarone*, tûm statim potuit impleri, vel ut erecto tabernaculo collocaretur in sanctuario: vel ita ut jam tûm fuerit collocata coram IHOVAH: quomodo Luther. piè opinatur: *Sür dem Zeugnis/ das ist/ andem Ort/ da man opffer/ und beiet/ und da der Gnadenstuel war*: Neq; enim expresse vel *Arcæ*, vel sanctuarii hîc fit mentio, licet nō negemus respectum principalem ad arcam, quæ ob *tabulas Legis*, & gloriam Domini inter Chribinos, וְהָעֶרֶב dicitur. Conf. *Aben Ezra* ad v. 32. quem hîc uti aliàs sequitur Trem.

Concl. 2. Quæritur 2. *quodnam sit prædicatum territorii* 3. & 4. v. 32. ? Resp. לְמַשִּׁי לְיִרְיָ est subjectum: לְמַשִּׁי לְיִרְיָ prædicatum: copula, implicita. Quæritur 3. *Quid notes vox וְשֵׁם?* Resp. 1. non habet fratrem in scriptura. 2. *auream* fuisse urnam, docet Apostolus ad Hebræos c. 9, 4. Quæritur 4. An urna Man fuerit in arca: an supra arcam, an ante arcam, seu ad ipsum aditum sacrarii? Resp. Neg. 1. quia in arcâ non fuerunt nisi וְהָעֶרֶב *f. ai* ἀλάκε. & ἀλάκη, i. Reg. 8, 9. nec hîc vel alibi mandatum est de includendâ urnâ Man (eadem ratio virgæ Aaronis) in arcâ: saltem imperatur collocatio coram וְהָעֶרֶב, quod poterat fieri, si apud, vel maximè ad arcam collocaretur, Num. 17, 10. Obj. illud עַל הַ Hebr. 9, 4. Resp. עַל הַ includit, quæ erant in עֲלֵיוֹן *f. deuter* עַל הַ *καταπετασθαι*, seu quæ erant intra & apud arcam. Resp. 2. *urna Man debuit videri a filiis Israelis*. E.

Concl. 3. Quæritur 5. Quod fuerit omnium miraculorum per XL. annos maximum? Resp. Manna 40. annorum hoc vocant Hebræi. Quæritur 6. *An ille versus sit scriptus à M. se sub finem vite: aut ab aliis Dei Viris post obitum Moysi?* Affirm. prius. Moyses Propheta, & מֹשֶׁה *ἡγεμὼν* ἡγεμὼν.

Ll 3

LO-

LOCUS III.

Exod. XVII.

SUMMA CAPITIS.

Concl. 1. Iterum tumultuatur Israel: & ob aquationis in *Rphidum* defectum, Deum tentat, dum contra Deum, Mosemq; murmurat: postulatur Moses, quod non dare poterat, nisi *Petra* Christus: *Date nobis aquam, ut bibamus:* quin invalescente siti, invalescit factio, & dubia murmurantis concionis uno ore conclamatio: *Quare fecisti, tu Mosche, ut ascenderemus ex Aegypto, an ad me, filios meos, & pecus meum siti eritandum?* & jam sentiebat Moses de capite suo comitia fieri: qui proinde, quod unum supererat, vehementius invocatur *Ihovah:* *Quid faciam populo huic? parvum interest, quin me sint lapidaturi.* Exproptum clamanti Mosis datur responsum: & (ô miram beneficentiam & μακροθυμίαν πατρὸς ἡμετέρου *Patris!*) immorigeris, contumacibus, rebellibus, murmurantibus, Mose in conspectu omnium, cum comitatu Seniorum procedente, & baculo petram percutiente, fluunt aquæ: imposita loco nomina *Massa*, *Mriba*, æterna monumenta Israelitarum perfidiae, Dei misericordiae. Simul inde in Choreb contendunt, adoritur à tergo Israelem, ejus castra posteriora infestis velitationibus turbat, sensimq; carpit *Amalek:* in quem extemporanea decernitur acies: Imperator *Jhosua:* Orator *Moses.* Hoc attollente manus, prævalent Israelitæ: demittente, *Amalekitæ:* unde continuo sublatis & sustentatis lapide manibus Mosis, victoria antea dubia, plenè cessit Israelitis: bellum ipsum refertur in acta publica mandante Deo: & confirmatur factum seu beneficium signo altaris erecti, cum inscriptione *IHOVAH NISSI:* & narratione decreti divini de *Amalekitarum* interfectione delendo.

Concl. 2. Totum ergo caput resolvitur in *Petra miraculum*, & primum Israelitarum post Exodum, bellum cum *Amalekitis*, seu in *Aqua & belli miraculum.* Cæterum character Hebræorum Biblicus, in tres minores Sectiones textum resolvit; quarum symbola esse possunt: 1. *סֵפֶד כְּרִיבָה* (v. 7.) seu ad *murmurationes Israelitarum Deum tentantium, & cum Mose contendentium, aquarum ex Petra eductarum miraculum*, ad y. 8. ubi novus character à novum signat arguit

argumentum: 1. מַלְחָמָה אֲדִמְלִיקָה seu *admirabile Israelitarum cum Amalekitis bellum* ad v. 14. 3. IHOVAH NISSI seu *æternum belli huius monumentum*, per inscriptionem in libro & erectum altare, inscriptum: DOMINUS MEUM VEXILLUM, cuius ratio: bellum DOMINI in Amalek perpetuum, v. ult.

LOCUS IV.
MASSA, & MRIBAH,
AQUA ex PETRA.

Concl. 1. Is locus ubi tentatus ab Israele Deus, ex *Petra* eduxit *aquas*, Massa & Mribah dictus est, seu Locus tentationis, & contentionis, quomodo & Chaldaus reddidit, per *Nisseta Mazzuta*: nomen geminum, a gemino respectu peccati Israelitarum, quod fuit tentatio respectu Dei, & contentio seu rixa v. resp. Moysi: quæ distinctio expressa est in ipsa facti narratione: c. c. vers. 2. Et litigavit seu contendit populus ille (an omnis? sanè in miraculo *מן מן השמים*, seu *Manna* particula universalis additur c. 16, 2. neq; dubium quin in miraculo *מן מן השמים*, quoq; murmura-verint: *אלהים*;) cum Moïse: statim sequitur distinctio in oratione Moïsi: *quid contendis mecum. 2. quid tentatis Jhovab?* unde & in nomenclaturæ ratione distinguuntur *contentio* & *tentatio*: ratio sc. הוּא ponitur: quia Israelitæ *tentaverant* הוּא Deum dicendo: *An sit Jhovab in medio nostri?* ratio autem *Mribah*, ponitur רִיבָה מִיִּשְׂרָאֵל seu *rixa & contentio Israelitarum* (cum Moïse sc.) An excluso Aaron? conf. v. 2 ubi notetur i. unamquamq; rationem distinguî territorio. 2. rationem nominis posterioris, poni ante rationem nominis prioris: ponuntur sc. nomina *Massa & Mriba*. at primò ponitur ratio *Mribah*: postea demum *Massa*, quæ de re regulam habet Aben Esra: מַשָּׂה רָשׁוֹן הַקִּדְשׁ כַּחַשׁ יוֹכֵר שֵׁן דְּבָרֵי יִחִיד לְעַלֵּי מַחֲשֵׁם שְׁהֵי קָרֹב:

Concl. 2. Coeterum nomen regionis Rphidim, ad confinia Choreb: statio proxima fuerat in deserto Sin, in quo aliquot habuerunt stationes: neq; enim immediatè ex Elim in Sin, ex Sin una statione venerunt in Rphidim: sed intercesserunt hinc stationes aliquot,

aliquot, quæ in hoc textu notantur voce מַסְעֵיהֶם cap. 17. ac
 alibi Num. 33, 12. 13. nominantur *Dophka*, item *Alufch*, conf. Exod.
 16, 1. 3. c. 17, Exod. v. 1. 6. Pulchrè Chald. *ordinatorem Castrenſium*
stationum vocat מַסְעֵיהֶם seu *verbum Jhovah*.

Concl. 3. Varias Israelitarum murmuraciones memorat
 Moſes, tùm illas, quas ad Manna & corurnices ponit Exod. 16. tùm
 quas ad alias corurnices Num. 11, 31. describit, tùm quas in explo-
 ratione terræ Canaan Num. 21, 5. tùm in factione Korah Num. 16.
 v. 25. Sp. S. meminit: IV. tamen licet obſervare *murmurationes*
Israelitarum, ob aquam, & adeò 4. miracula ſuppeditati in deſerto
מִן הַיָּם 1. in Marâ, ob aquas amaras, quas, quantum ad præſen-
 tem populi uſum attinuit, injectum lignum dulces fecit: Exod.
 c. 5. v. 24. 25. ipſo anno Exodi: 2. hanc in Maſſa & Mribah, 3. In
Kadeſch, anno 40. Exodi m. 1. ubi miraculum præſcribitur: *Virga*
Aaronis florida accipitor, Moſes & Aaron petram alloquuntur. & ſola al-
locutione aquas copioſas educunt: à qua præſcriptione abiens Moſes
 & Aaron, tùm *virga petram percutiendo*, tùm *percuffionem iterando*,
 non uti par erat, *ſanctificavit Deum in conſpectu Iſraelis*: ipſe tamen
 IHOVAH ſe apud rebelles Iſraelitas *ſanctificavit*, unde ex petra illa
 aqua multa prodit, ut potaretur cærus ille ac jumenta illorùm. Ipſe
 Moſes, ſuiipſius peccati, & ſupplicii, ſeu excluſionis à terrâ Canaan
 & monte Libano, veniam, quam vehementer eſt precatus, im-
 petrare tamen non potuit Deut. 3, 24. 25. ſed audivit reſponſum:
לֹא־אֶחָד־מִכֶּם־יִשְׁמַע־בְּעֵינַיִם־לִּי־וְיִשְׁמַע־בְּעֵינַיִם־לְיְהוָה Num. cap. 20. & paſſim.
 4. in *Almon dublatimah*, ubi murmurante etiam ob aquæ inopiam
 Iſraele, jubente Deo, effoſſo puteo & honorato illuſtri à toto Iſra-
 ele cantico: *Aſcende putee* Num. 21, 18. 19. dantur aquæ. Patet ex dictis
 quater in deſerto memorari miraculum מִן הַיָּם uti
 Apoſtolus vocat: at his, *aquam educam ex petra*, utrobique quidem
 percutiendo: at ſemel *Moiſis baculo*: ſemel *virga Aaronis*: ſemel ſal-
 tem debuiſſe educi *percutiendo*: ſemel *petram alloquendo*, quod à
 Mole tùm impatientiori, diffidenti & perturbato animo, in ite-
 ratam percuffionem mutatum cauſa, fuit toties memorari Mo-
 ſis ſupplicii.

Concl.

Concl. 4. Puteum illum *Cantico nobili honoratum* Num 21. cap. 21. vers. 18. & 19. cum Israelitis descendisse, & ascendisse per illos XL. annos deserti, memorat in l. alleg. ex Rabbinis *Raschi*: ceterum id de *corporali puteo*, item de *corporali petra* e. c. in Choreb, in Cadesch, falsum: de spirituali *Petra*, verum: verè enim biberunt. *ἐν πνευματικῇ ἀκαθάρσει πέτρας*: *Petra* verò illa, fuit CHRISTUS, causa scil. efficiens illius aquæ, quæ fluebat de petra in Choreb & Kadesch: unde & in primo petra miraculo, *Ecce*, ait Ductor Christus, *ego constitutus sum super petram illam, in Choreb*. Christus ergo *per*, consistit in admirabili illa & extraordinaria sacramentali typica actione, *super petram*, vel in illà petra corporali, & causa est, ut ex illa percussa fluant aquæ. Patet ex dictis in illa propositione: *ἡ πέτρα ὡς ὁ χριστός*, 1. Cor. 10, 4. non esse Metaphoram in subjecto: vere enim & sine translatione Christus fuit *ἡ πέτρα*, vel *הצור* idem *הצור* עמוד ער.

LOCUS V.

Exod. XVII. 15.

Et extruxit Mosche altare: *וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה נָסִי*
Chaldaeus: *הַפֶּלַח עָלָיו קָדַם יְהוָה רַעְבּוֹ לִירֵד נָסִי*
id est, *Et coluit super illum, coram Jhorah, qui fecerat illi signa miraculosa.*

LXX. *κύριος μὲν καὶ ἑσθλὸς*, id est, *Vocavit nomen ejus*:
Dominus est *refugium meum*.

Munsterus: Dominus miraculum meum, (i. e. Non *pro merito*: sed per miraculum, & misericordiam Dei factum est illud.)

Trem. *Et vocavit nomen altaris: IHOVÆ vexilli mei.*

Vulg. *Et vocavit nomen ejus: Dominus exaltatio mea.*

Ab. Esra: *Et vocavit nomen ejus: Altare Domini vexilli mei.*

Junius:

Luther. *Mose bauet einen Altar/ und hieß ihn: Der*
HEX Nissi (das ist: *Mein Panier*.)

Concl. 1. Verba illa *נָסִי* non stant *Syncategorematicè*:
vel, ut terminus *categorematicè*: sed perfectè enunciativè: & adeò

M m

acc

nec יהוה fiat sub notione *denominantis*: diversus enim postus est
 ויקרא לו יהוה Jud. 6, 24. id est, *Dominus vocavit illum*:
 PAX: שמר יהוה נסו ויקרא Mosche vocavit illud: *Domi-*
nus est vexillum meum: sed *denominati*: nec totum illud comple-
 xum aliter reddendum, quam in casu recto. Docet id accentua-
 tionis proportio, unde sententia Haggaonis in locum Jer. 23. & 33. à
 R. Ab-Efra in Exod. 18. ad v. 3. rectè dicitur מטעם בעל המעשר
 seu error in Magistrum accentuationis, qui concludit ibidem
 non solum Zidkenu: sed totum IHOVAH Zidkenu esse שם המשיח
 conf. Rabb. in h. l. Neq; Pisk Mercatum est subiecti & objecti
 distinctivum: nedum quod plus distinguat, quam Tipcha.

Concl. 2. Illustre nomen נס à rad. נסס (cui in alto directè
 expandendi, & inde vexillum erigendi inest significatio, quomo-
 do *ἄνωθεν* seu imaginarius נסס Hebræis dicitur Es. 10, 18.)
directum, seu sub dio in altitudinem erectum notat, quale est *signum*
militare, in hastæ summitate, quomodo c. c. apud Romanos erat
aquila aurea summa hastæ insiciens in pelta, & fulmen unguibus te-
nens, & ipsa vexilli pertica, seu hasta extensa, unde est, quod de
 illo passim: de hoc nonnisi semel dicatur in scriptura conf. de
 illo Esa. 13, 2. Jerem. 31, 12. de hoc Num. 21, 8. quomodo &
 apud Poetas:

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
 extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu.

--- --- --- simul omne tumultu

conjungunt trepido Latium

ad quæ commen. Alludit ad consuetudinem Romanorum, qui in subitis
 tumultibus duo vexilla ex Capitolio proferebant, ad quæ sese recipiebant,
 qui Romam salvam volebat: cæterum vexillum rectius est נס: ut
 נס signum in vexillo Sic de perticâ, non minùs eleganter Poeta:

Pertica suspensos portabat longa maniplos:

Unde manipularis nomina miles habet.

Concl. 3. In hasta sc. extensâ, quæ & inde נס dicitur, erat
 signum militare, quomodo signum Legionis apud Romanos fuit
Aquila: quamvis & illam Persis usurpatam fuisse, ex pulcherrimo
 Xenoph.

Xenophontis loco constet, qui de Cyro: *λέω, inquit, ἐπὶ τῷ Ἰημεῖ-
ον χρυσῆς ἀεὶς ἐπὶ δόρατι μακρῇ ἀπὸ τρυφῆς. ἔν τῷ ἐν τῷ
το Ἰημεῖον τῶ περισσῶν βασιλεῖ Δαρμῶν, i.e. Erat ei signum aquila
aurea in hasta longā extensā, & nunc quoq; ipsum hoc insigne Persarum
Regi manet. Tale sc. signum in summitate hasta longā, extensā, vere
ἔσθι dicitur.*

Mm 2

ecolle. & hoc ipso quasi intonante: *sursum corda*, solo hoc signo vi-
toriam reportare.

Concl. 5. Qui ex hoc complexu *Jhovah Nissi*, concludunt,
nomen *Jhovah* alicui competere, qui non sit *naturā summus Deus*, in-
epti sunt magis, quā ipsi Judæi, & Photiniani, qui dudum agno-
verunt infirmitatem argumenti. Expresse in h. l. Raschi: Vo-
cavit nomen altaris: *Jhovah Nissi*: i. e. *Dominus fecit nobis hoc loco*
signum magnum & admirabile: non quod altare illud dictum sit Jhovah:
sed quod המוכר seu ille qui meminit nominis altaris, per memoriam
altaris recordatur simul magni illius signi miraculosi, quod ibi exhibue-
rit *Jhovah*, qui solus nobis est vexillum. Hactenus Raschi. Ex Pho-
tinianis Volkelius l. de V. R. p. 83. ponit loc. ubi sit nomen יהוה
cum adjectione: Gen. 22, 14. Exod. 17, 15. Jud. 6, 24. Jer. 23, 6. c. 33, 15.
& addit: Ex his locis duplicis erroris nata est occasio: alij ex distantia
istarum rerum a summo Deo, concluderunt, nomen illud non esse summi
Dei proprium: alij contrarium statuerunt, & proinde eò delapsi sunt, ut
eum, qui summus Deus non est, esse crederent, quia id nominis ei tribui
videatur. Errorem vocat, ex his locis concludere nomen *Jhovah*
non esse summi Dei proprium: licet putet consistibilia esse hæc duo:
1. Nomen יהוה ob εξωλὴ divinæ excellentiæ soli summo Deo est
proprium. 2. Nomen יהוה representantibus illum Angelis verè tribui-
tur, idq. absolutè: ut ita e. c. Christus, post nativitatem ex virgine, re-
spectu illius representationis excellentissimè dici possit *Jhovah*: at qui in V.
T. ne quidem potuerit representare *Jhovah*, cum ante nativitatem ex
muliere, ne quidem extiterit, nedum, quod ex sua persona, ut *Jhovah*
loqui potuerit: undè in illam blasphemam impudentiam prola-
bitur Volkelius ut concludat: Nullus potest proferri locus, ubi no-
men *Jhovah* absolutè prolatum tribuatur Christo. Quam monstro-
sam hæresin alibi excussimus. *נאם נדב עי נאם יתו נעצור.*

Concl. 6. Aliud est totum enunciatum complexum, in quo si-
ve in casu recto: sive obliquo stat nomen *Jhovah*, nominaliter de cre-
atura enunciarī: aliud terminum formalitè incomplexum seu nomen
יהוה stans in illo complexu, ulli præter summum Deum tribui.
Ab attributione sc. totius enunciati, complexi sive & formalis & ma-
terialis, sive materialis tantum, ut in nominibus: *Ihozadak*, *Iho-*
zatan

natan, Ihojakim &c. ad attributionem termini, sive expliciti: *וְכָל*
impliciti, non valet conseq.

Concl. 7. Scilicet alia est ratio denominandi e. e. quando
וְכָל vocatur *פֶּלֶא* item *גְּבוּר* *נֶל* vel *זֶמַח דָּוִד* vocatur,
יהוה צֶרֶקְנִי: alia quando altare vocatur, vel: *Dominus vexillum*,
meum, vel: PAX: vel ex hypothefi, *Iruschalem*, *Jhevah Zidkenu*: ibi
nomen tale, verè realiter, intrinsecè, propriè & actu primo, com-
petit denominato: hinc saltem *זֶמַח דָּוִד*, signativè, & ut memoria-
le: unde e. c. hic: altare nominatur *Jhova Nissi*, propter illum, qui
alius est ab altari, & verè *יְהוָה נֶס יִשְׂרָאֵל*: non autem ibi: *יִרְדִּי* di-
citur *פֶּלֶא* vel *גְּבוּר* *נֶל*; item *Zemach David*: *Ihovah Zidkenu*,
propter alium, qui verè sit *פֶּלֶא*: item verè *צֶרֶקְנִי*: sed funda-
mentum denominationis, sub notione principii, est in illo ipso *Ze-
mach David* denominato, quia sc. ipse *עָשָׂה מִשְׁפָּט וְצֶדֶק בְּאֵרֶץ*,
uti ibidem additur: & ipse est *יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*. At non item
altare hoc in seipso habuit fundamentum denominationis, nec prin-
cipium fuit victoria *Israelis*: sed illo supposito saltem signum, & me-
moriale salutis, & adeò quando altare signativè & *זֶמַח דָּוִד*
extrinsecà denominatione nominatur: *Jhovah Nissi*; in conceptu
nominantis manet *Jhovah* nomen summi Dei. Illud ergò: Et æ-
dificavit ibi altare: & vocavit nomen ejus: *Jhovah Nissi*, quia hoc
membrum nihil aliud est: quàm ædificasse illud altare illà inten-
tione, ut monumentum esset seu belli illius sacri *eucharisticū* memoriale,
& adeò *זֶמַח דָּוִד*, *IHOVAH NISSI*: neq; dubium quin ipse
Moses peculiari ad hoc altare Majestatis illius & signi *Jhovah* præ-
dicatione Deum coluerit, uti rectè Chald. expressit. Certe-
rum id magis constabit ex ipso Mose illud: *IHOVAH NISSI* ex-
plicante, versu & capitis, & *Pharasc hæ* ultimo, de quo esto

LOCUS VI.

וַיֹּאמֶר כִּי-יֵרֵד עַל-כֶּסֶף יְהוָה מִלְחָמָה לַיהוָה בְּעֶמְלֵק מִדּוֹר דָּר:

וַיֹּאמֶר בְּשִׁבוּעָה אֲמִידָה רָא מִן קֶדֶם וְחִילָא דְשַׁכְנִיתָ. Chald.

עַל כִּוְרִיתָ יִקְרָא דְעֵתִיד רִיתְגָח קִדְכָה קֶדֶם יְהוָה

בְּרִפְרִית עֶמְלֵק לְשִׁנּוּתָהּ מִדּוֹר דְּעֶלְמָה:

Mm3

Id.

Id est, Et dixit Mosche: *Juratus est Deus terribilis, seu reverendus, cujus gloriosa habitatio est super tronum majestatis, quod instaurandum sit bellum coram IHOVAH cum domo Amalek: ut exscindantur illi ex generationibus seculi.*

LXX. *ἐν χειρὶ κρυφία* seu, in manu occultâ *πολεμεῖ* κύριος. *וְיָי אֶמְלֵךְ דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*.

Abr. Sephardi: Et dicit Mosche: Quoniam manus (impii Amalek) super tronum Dei, seu, quia ille voluit ponere manum super tronum Dei, qui est Irsalem, propterea bellum erit Domino in Amalek.

Tremell. Et dixit: Quia manus Hamaleki fuit contra solium IAH (propterea) bellum *ἀσπενδον* erit Domino in Hamalekum, de ætate in ætatem.

Junius: Et dixit: Quia manus (Dei) elata est (Deus symbolo publico veluti elatâ ad juramentum manu testatus est) ad solium IAH: bellum Domini in Amalek perpetuum erit.

Vulgatus: Et dixit: Quia manus solius Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.

Luth. *Da er sprach: Es ist ein Wohlzeichen bey dem Stuel des HERN/ daß der HERR streiten wird wider Amalek zu Kindes Kind.*

Concl. 1. Signum hujus orationis est *וְיָי* Rbiatum, quo ab oratione abstracto, pandit se ipsa Enunciatio. Rectè autem vim & nexum particula *causalem* expressit Lutherus: omnino hîc ratio ponitur extructi altaris & ejusdem nominati s. consecrati in memoriale IHOVAH NISSI.

Concl. 2. Si manus bellatrix Amalek contra tronum IAH, & bellum Domini in Amalek opponerentur hoc scil. sensu: Weil der gottlose Amalek so vermessen gewesen/ daß er ohn einige gegebene Ursache den mîssen und abgematteten Israel am ersten unter allen Heyden/ auff der reyse aus Egypten mit Krieges-Macht von hinten zu überfallen/ verfolgen/ und die hinterbliebene Krancke und Schwache todt schlagen dürfen/ ja so gar ihm unterstanden/ seine Hand wieder den Thron des ewigen Gottes zu erheben/

ben/ als wolte er denselben umstürzen: Demnach wird hiemit öffentlich
ein stetswährender Krieg zwischen dem Israel und Amalek vom Herrn an-
gekündigt/ welches der Israel stets eingedenet seyn/ und des Amaleks Ge-
dächtnis unter dem Himmel aufbroten soll. Tām Sakephkaton esse
deberet in membro 2. & adeo talis accentuatio:

וַיֹּאמֶר כִּידִיד עַל-כֵּס יְיָ מִלְחָמָה לַיהוָה בְּעֶמְלֵק מִדּוֹר דָּר
nunc cum Sakephkaton sit membri primi, concludimus, nec per ma-
num יְיָ עַל כֵּס יְיָ intelligi manum Amaleki, in oppositione manus
bellantis Dei: sed manum, quæ sit contra Amalek. Non ergo
subsistunt interpretationes Rabbinum illius Abr. Sephardi, & Tre-
mellii, licet aliàs satis plausibiles.

Concl. 3. Multo minus autem LXX. & Vulgatus satisfaci-
unt formali orationis maiestaticæ: quid enim cum יְיָ עַל כֵּס יְיָ
commune habet χεῖρ κρυφαία seu manus occulta? Sanè tronus
Dei, & manus Dei à priori sunt occulta, vel κρυφαία satis: coete-
rum bellum Domini contra Amalek, quod hic denunciatur, non
κρυφαία χεῖρ: sed sub IHOVA NISSI ab Israele conspicuè de-
bebat consumari. Futurum est, cum quietem dederit Ibovah Deus
tibi ab omnibus inimicis tuis circumquaq; in terra, quam Ibovah Deus
tuus dat tibi in possessionem, ad possidendam eam jure hereditario, ut de-
leas memoriam Hamaleki sub cælo: ne obliviscitor, Deut. 25. v. ult. neq;
verosimile, tam sublimem hîc conceptum illos habuisse interpre-
tes, & vim materialis exprimere voluisse; quos uti alibi: ita hic
circa literas in compositione & divisione. & circa punctationem
erravisse, vix dubium est: scilicet duas voces יְיָ עַל כֵּס יְיָ f. tronus Dei in
unam compegerunt: punctationem quoq; turbaverunt: deniq; parti-
culam עַל interpositam inter יְיָ & כֵּס, ut præpositam haberunt:
ut ita juxta LXX. talis esset positus:

כִּי	עַל	יְיָ	כֵּס	יְיָ	מִלְחָמָה	לַיהוָה	בְּעֶמְלֵק
οὐ	ἐν	χεῖρ	κρυφαία	πλεμῶ	κρύβει	ἀμαλὲκ	ἐπὶ

Es sic planè evertitur יְיָ עַל כֵּס יְיָ seu positus vocum & punctorū,
כִּי | יְיָ | עַל | כֵּס | יְיָ | מִלְחָמָה | לַיהוָה | בְּעֶמְלֵק
qui ta

Eadem ratio Vulgati, qui ex *folio* seu trono fecit adjectivum *folius*. Verum sane vicisse Israellem virtute *solius* Dei, velut JHOVAH NISSI: at hoc loco non mentio fit *solus*: sed *solii*, & troni IAH: neq; dubium, quin olim *solii* fuerit in Vulgato ex quo aliquis Dupondius Donatista, ut acumen proderet Grammaticum & declinandi scientiam fecit *folius*. Abeunt ergo pariter LXX. & Vulgatus.

Concl. 4. Ad *manum* Moſis erectam cœlum versus, respicere præcisam hanc & plenissimam majestatis orationem, dubium nobis est nullum. Scilicet: *Elevata Moſis manus versus cœlum tronium Dei* Esa. 66, 1. Victoriâ Israelitis, bellum clademq; Amalekitis jam tum attulit c. 17, 11. debebat autem non uno saltem illo prælio Amalek vinci: sed iteratis præliis, & planè tandem ab Israele exscindi v. 14. Scribe, ait Ihovah, hoc ipsum in memoriale in libro illo (seu in annalibus & commentariis, seu in libro bellorum Domini) & (cum Josua sit introducturus Israellem in terram promissam proinde) pone in aures Josue (inculca id Josue accuratissimè, & trade illi hoc sanctissimum & religiosè tum observandum memoriale, ut non obliviscatur: sed eorum, quæ fecerit Israeli in itinere ex Ægypto Amalek recordetur: nec cum eo ullo tempore pacem fânciat: sed ut hostem habeat, & exscindat) nam (ob Cyclopicam protervi illius hostis impietatem, stat decretum meum, tale scil.) omninò exscindam seu delebo, ipsam memoriam Amalekitarum è terrâ sub cœlo: facit Moſes imperatum & ut publicum exstatet facti & futuri, seu victi, & vincendi, imò planè exscindendi Amalek monumentum, altare extruit, sub signo vel memoriali: IHOVAH NISSI, Symbolico tum resp. præteriti, sc. IHOVAH ipsum, bellatorem fuisse Amalek: tum resp. futuri sc. se toto pectore credere eundem qui in illo prælio fuerat עֶמֶד לְנֶס יִשְׂרָאֵל, etiam in posterum futurum נֶס יִשְׂרָאֵל & ejus virtute id præstandum fore, quod paulò ante Deus promiserat, delendo delebo ipsam memoriam illorum è terra sub cœlo. Hoc ergò gemino respectu altare vocavit Ihovah Nissi: dixit enim: quia (non tum saltem, quando ego manum erectam cum baculo versus cœlum extuli, & signum pariter ac juratum in Amalekitas Dei decretum ostendi: sed etiamnum) manus est

est elata super thronum Jabb. (signans amplius adhuc bellum, & inter-
 cionem decretam in consilio יי: proinde) bellum erit DOMINO (seu
 IHOVAH NISSI) in Amalek, de ante in aetatem usq; dum delebitur
 planè è terrâ sub celo, & ita perfectè innotescat IHOVAH NISSI.

LOCUS VII.

Summa Pharaschæ Jibro.

Concl. i. Quod ab adventu Jitronis ad Mosen, in castra Israelis
 prope montem Domini, ejusq; honorificâ exceptione, conver-
 sione, & per illum Reipublicæ ordinandæ præscriptione, Phara-
 schæ incipiat, commodè ab alterâ voce, Jitro dicitur. Capita e-
 jus generalia sunt i. ישיבה וקין seu Reipublicæ politica constitutio,
 ubi Jitronis consilium, & Mosi factum c. 18. 2. שכנינו סיני seu ma-
 jestatica Dei in monte Sinai revelatio, & propter hanc Israelitarum
 sanctificatio, seu legalis προεργασειν vel preparatio c. 19. 3. מן התורה
 seu solemniter inter tonitrua, fulgura, & buccinarum celestium,
 legis seu Decalogi promulgatio c. 20. ad v. 22. 4. מוכח ארסה seu
 specialis de altari in ambulatoriis castris extruendo, præscriptio
 inde ad finem usq; Pharaschæ. Qvin à cap. 19. incipit altera pars
 Exodi, cujus προεργασειν est cap. 19. ipsa Legum ordinatio à cap. 20
 ad 32. & deniq; Legum executio, inde ad finem Exodi.

LOCUS VIII.

Adventus & Confessio Jitronis.

Luth. Nu weiß ich/ daß der HErr grösser ist/ denn alle
 Götter/ darumb/ daß sie Hochmuth an ihnen geübet haben.

Vulg. Eò quod superbè egerunt contra illos.

Trem. Eà ipsâ re, quâ superbiunt, Jhovah est su-
 perior illis. (id est, omni gloriâ & virtute, quam gloriose de suis i-
 dolis gentes prædicare solent.)

LXX. Ενεκεν τῆς ὁν ἐπείθεν αὐτοῖς, id est, Propterea
 quod superbè egerunt illis.

Chald. Nunc cognovi, quod magnus sit Dominus, & quod
 non sit Deus, nisi solus ille: porro: כפרגמא די חשיבו מצראי למך

N n

יד

יִשְׂרָאֵל כִּיָּה דִנְנוּ id est, *Illā ipsā in re, quā cogitarunt Aegyptiū
judicare Israelē, ipsi ab Israele judicati sunt.*

Textus: כִּי בִרְכָה אֲשֶׁר זָרָו עָלֵיהֶם

Concl. 1. 1. *Occasio adventus Jitronis in castra Israelis fuit fama
educti potenti brachio, Israelis ex Aegypto, submersi Pharaonis in
mari rubro, & tot ac tantorum miraculorum, plagarū, ac in Israe-
lem beneficiorum v. 1. 2. Comitatus Jitronis fuit Zippora uxor Mo-
sis, ex indignatione ob circumcissum Elieserem Exod. 4, v. 25. vel
ab ipso Mose ex diverforio illo in Aegyptum ad parentes remissa:
vel à Marito Mose ob sanguinem illum, remissis arthris alienata &
profuga. 2. duo Mosis ex Zipporā filii, Gerson & Elieser v. 3. 4. ut in-
cesserint ordine 1. Jitro, 2. Filii, 3. Zippora. 3. Locus, ubi adve-
nit in castra Jitro, memoratur desertum illud, in quo mons El him,
Choreb v. 5.*

Concl. 2. Neq; verò irrumpit in castra, sine debitā Mosis &
Israel honorificentia, & indicatā praesentia: sed sive per internuncium,
sive, quod verosimilius, per epistolium intimat Mosis, adventum, idq;
favorabiliter, per distinctam comitatus favorabilis nomenclaturam:
1. Ego Socer tuus Jitro venturus sum ad te: 2. & Uxor tua. 3. & duo fi-
lij ejus cum illa. Simul Mosis adventus intimatur socieri, procedit in
occursum ei: & cum incurvatione osculatus est Socerum, alter de sa-
le percontatus est alterum; deducit Mosche illos in tentorium: hinc à
prima origine beneficia Israel à Deo, tum mirificā ex Aegypto liberatio-
ne, tum mirabili per tot molestias deserti transvectione praestita, Mo-
sche Jitroni narrat, v. 8.

Concl. 3. Per quam concionem Mosis operante Spir. Sancto,
spiritualis laetitia, מִשׁוֹשׁ בְּשִׂמְחָה לִפְנֵי אֱלֹהִים seu
exoritur in Iitrone Socero, qui proinde laetatus super omnibus illis
beneficiis, quibus affecerat Ithorā Israelē, v. 9. exclamavit: *Benedictus
sit Ithorā. Nunc agnosco, magnum esse Ithorā pra omnibus Diis כִּי בִרְכָה
אֲשֶׁר זָרָו עָלֵיהֶם v. 11. neq; solā Majestatis Dei Israelis confessione:
sed & ipso oblationis opere profitetur se in posterū membrū fore Ec-
clesiae Israeliticae. quia ipsa Ecclesia, in suorum sacrorum communio-
nem,*

nem, litronem recipit, dum *solemne coram Deo*, qui pro more se in nube spectandum exhibebat, instauratur ex Eucharisticis sacrificiis epulum: unde venit Abiron, & omnes Seniores Israelis, ad comedendum cibum cum Socero Moysi coram Deo ipso v. 12. non excluso Mose quippe in cujus vescebantur tentorio. Atq; hoc ordine processit Abironis conversio, & in Ecclesiam Israelis cooptatio, quæ primum est capituli argumentum: uti præscriptio consilii de administrandâ Republica, secundum à v. 13. ad finem. De memb. 2. supra expresso quæritur. Tremellio repugnat *accentuati* quæ talis fuisset

כִּי בִרְכַּר אֲשֶׁר זָרָו עִלְיוֹם:

nunc cum sit בִּרְכַּר non זָרָו subordinantur עִלְיוֹם in sensu: Jhovah est על מורֵם: sed אֲשֶׁר subordinantur ut subjectum passivum, in quod agunt עִלְיוֹם אֲשֶׁר זָרָו עִלְיוֹם. Chaldaeus additamento peccavit: LXX. Vulg. & Lutherus, si detur ellipsis, conciliantur.

4. Sensum simplicem ponimus, quem *accentuatio* & *positus* confirmat. Nunc, inquit, litro, *verè scio*, quod magnus sit Ibovah, præ omnibus Dis: quid (tàm magnus fuit, tàm gloriosum se manifestavit, tàm justum judicium exercuit) in illa re, in qua tàm superbe, tàm ferociter Egyptij egerunt (idq; non ex ignorantia: sed datâ operâ, cum ebullitione quasi inarum suarum & effervescentiâ, tum de superbi- entes) contra illos (Israelitas sc.) Sensus evidens & minime coactus.

LOCUS IX.

Exod. XII. 21.

Consilium Abironis Politicum.

Siehe dich umb unter allem Volck nach redlichen Leuten/ die Gott fürchten/ wahrhafftig/ und dem Gott sind sind/ die sage über sie.

Concl. 1. Summa consilii est: *Moses solum ad judicia graviora & difficiliora, in quibus Deum consuli oportet, attendito, & illa ad Deum referto v. 19. 2. Responso à Deo in casibus dubiis accepta, populo exponito, v. 20. 3. Res humanas faciliores, nec tam dubias, ut in illis oporteat Deum consuli, per subordinatos inferiores Judices procurato, & huic fini judices certos præscito, eorumq; potestatem certis legibus circumscribito, v. 21. 22. Quo facto, & consilia hoc ab Elohim comprobato*

Nn 2

contra-

contrarius à litrone ex hoc iudicii modo effectus promittitur v. 23.
 sc. sic & tu Moses poteris subsistere, so konst du es auffhalten/ ne sc. נבול
 רבול & populus hic mature expeditis rebus ad locum quisq; suum redire
 potest cum pace.

Concl. 2. Quis, praefficere debeat exponit litro v. 21. Tu Mo-
 ses prospicito accuratissime, sanctissime, usq; adeo ut ipsum pectus quasi
 possis penetrare. Si qværas, qvōmodo Moses potuerit in ipsum pectus
 introspicere? Respond. Ralphi: כבוד הקדש שערך per spiritum
 sanctum qui est super te. Redde. Qvos ordinare debeat explicat
 Mosche.

Schema tale est:

אתה תחזק מכל העם	
אנשי חיל	יראי אלהים
אנשי אמר	שנאי בצע

Constat inde: illud אנשי חיל poni, ut requisitum iudicis speci-
 ale: & adeo qvaternarium esse requisitorum: deberet aliàs esse Ge-
 refsch ante Thise bagdola.

Concl. 3. Vult ergo l. esse אנשי חיל, qvōmodo & Chald.
 נבין דחיל, Græci *αὐτοὶ δυνάμεις*, die stark seyn und bestehen können/
 Rab. AbenEfra: מהם ופחדו ורץ הסרח ורץ לסבור חסד
 id est, die Kräfte und Stärke haben/ die Gerichts Last zu tragen/ und
 in ihrem Richterlichen Ampte beherzt seyn. Rabbi Samuel Jarchi:
 עשירים שאין צריכים להחזיק ורחוקי פנים i. e. Reiche
 und wolbegüterte Männer/ die nicht aus Armuth vonnöthen haben zu heuch-
 len/ und die Person anzusehen. Omnes hos interpretes admittimus,
 qvippe qui aliquid expresserunt, qvōd in אנשי חיל requiritur, &
 qvōd ipsa vox חיל admittit, qvam divitiis notare, ex innumeris
 locis constat: qvin ut plurimum corruptum esse Arcopagum, ubi illi
 præsident, qui sordide egent, & verba inopia adsciscere Ablativum,
 exempla testantur seculi. Cœterum primo hoc requisito vult per
 petronem Deus, eligi: Viros idoneos, qui subistere possunt, velut
 columna rebus agendis, nützige Männer/ die den Dingen bestand
 seyn

seyn: ad quam idoneitatem plurima requiruntur, quæ vox ipsa indicat, e. c. quod esse debeant *ἑσθιωσι, ἑσθιωσι, ἀνδραγαθία, ἡλικία, δυνάμις, φρόνησις.*

Concl. 4. Requisitum secundum iudicium est, ut sint *יְרֵאָהִים אֱלֹהִים*: *Gottesfürchtige Männer*. Plus involvit hoc requisitū palmare *יְרֵאָהִים אֱלֹהִים*, quā quod ulla expresserit translatio. Fundamentū proximum, quare in iudicibus requiratur *יְרֵאָהִים אֱלֹהִים* est in *varia & officiarū representatione Elohīm*, quatenus sc. sunt verē *Elohīm*, seu in iudicio, quod est *Jhovah*, *מִשְׁפָּט מִקִּימֵי הָאָרֶץ* *die das Gerichte dem Herrn halten/ hienieden auff Erden*. Unde & *Dii* dicuntur, & *Deus* fortis *judicare in medio Elohīm* *Psal. 82, v. 6.* quin hinc est quod in hoc requisito ex divinis nominibus solum *Elohīm* ponatur: scil. *judicium est Elohīm*: *מִשְׁפָּט הוּא יְרֵאָהִים אֱלֹהִים* ait Mosche *Deut. 1, 17.* ab hoc *Elohīm* seu a *Patre, Filio & Spir. S. tribus personis*, quibus autoritative competit *מִשְׁפָּט*, etiam iudices terrestres constituti sunt *Elohīm* in officio illorum vicario, unde Conclusio fuit talis: *Qui specialiter representant Elohīm supremum iudicem, in officii vicariū & judiciarij excellentia, ita ut exinde dicantur Elohīm, illi quoque specialiter representare debent Elohīm, totā praxi judiciariā.* Patet hinc quāmlarē pateat hoc requisitum iudicis. Ultio verbo: *Der im Gerichte an Gottes Statt sitzt, soll auch in sothanem Richter. Ampe daff. Ibe thum/ was Gottes ist.* Quod si ergo *Conciliis*, vel *judiciis* hoc unicum inesset, quod vocatur *Hebræis יְרֵאָהִים אֱלֹהִים*, statim omnis *παρανομία*, & illa detestabilis affectuum insania, quæ mentitur *יְרֵאָהִים אֱלֹהִים* tota deniq; illa *fraudam, respectuum, corruptionum* pestis, ex iudiciis nostris relegata rueret in *Morboniam*.

Concl. 5. Exemplū excellentissimū, ipse noster *Messias* *furculus Isai* est: de quo dicitur *Esa. 11, 3.* *Non secundum aspectum oculorum: nec secundum auditionē aurium iudicabit: sed iudicabit egenos iustē: & mansuetos terræ, corriget in rectitudine: unde autem illud? quia scil. (uti v. 1. & 2. immediate præcedit) in illo excellentissime est יְרֵאָהִים אֱלֹהִים; imō requiescit super illum ipse Spiritus יְרֵאָהִים אֱלֹהִים &*

N n 3

ipsum

ipsum odorari ejus, seu omnis cognitio, omnis sensus ejus, est כִּירָאֵת יְהוָה
quippe qvi cognoscit יִשְׁפָּטֵם אֱלֹהִים מִלְּפָנֵי הַיָּדָיו, ex communicatâ o-
mniscientia. Unde pater excellentiam judicii Messia (etiam ju-
dicii fururi יְהוָה יִשְׁפָּטֵם אֱלֹהִים) fundari in excellenti כִּירָאֵת יְהוָה.

Concl. 6. Atq; ex hoc spiritu requiescente super Messiam sur-
culum de radicibus Isai, fuit, eructante illam, unâ cum spiritu, sapi-
entia, omnis כִּירָאֵת יְהוָה in illos qvi convertuntur ad clamantem, ad
redarguentem, & manus extendentem sapientiam, quæ proinde non
saltem clamat in Ecclesia: sed & in portâ, seu in judicio, quia
nec sine כִּירָאֵת יְהוָה in Ecclesia vel Politia aliquid salutare expe-
ditur: nec ipsa כִּירָאֵת יְהוָה nisi à sapientia essentiali, per eructatio-
nem spiritus impetratur.

Concl. 7. Tertium Judicis Ismaelis requisitum ponitur אֱמֶת
veritas: vult, enim iudices esse אֱמֶת אֱמֶת. Succinctè hanc vir-
tutem expresserunt Chald. רַקְשׁוּ נִכְרִין rectischaffene wahrhaftige
Männer. Rab. Aben-Esra: שְׂאִינֵם כּוֹכְנִים, die keine Lügner
und Aufschneider seyn. Optumè autem vim vocis expressit Raschi:
אִנּוּ בְּעַל הַבִּטְחָה שֶׁהוּא כֹדֵא' וְסִמֵּךְ עָלָיו דְּבָרֵיהֶם שֶׁל יְרֵי
כִּי יִהְיוּ דְּבָרֵיהֶם נִשְׁמָעִין i. e. Hi sunt Domini fiducia, וְשֶׁיִּשְׁמָעוּם, f.
qvi sententiæ, juxta timorem Domini concepta, adherent firmiter si-
ne fluctuatione, & sunt sufficientes, ut eis credatur, & ut quis sermoni
eorum innitatur, item qui ita loquuntur in judicio, ut clarè & rectè exau-
diri possint, solche Männer/welche/ 1. wenn sie in der furcht Gottes einen
guten Rath gefasset/ mit bestande darüber halten/ nicht hin und her wechen.
2. Welche also im Gerichte reden/ daß man etwas gründliches aus ihrem
reden vernehmen kan/ nicht etwan aus Menschen Furcht ihre Rede auff
Schrauben setzen/ oder aus unwissenheit reden/ das weder Hände noch Füße
hat. 3. und demnach solche Männer/ die also reden/ daß man auff ihre
Worte bauen kan. Probamus hanc expositionem velut ac-
curatam. Notetur occasione loci ex Rabbinis jam allegati: ha-
bere Rabbinos tria vocabula quodammodo consonantia: at sensu
heterogenea: sc. כֹּדֵא' seu Baddai est mendax: כֹּדֵא' f. caddai est ve-
rax, f. qvi ita sufficit, ut ei credi possit: וְדָדַי Vaddai, est וְדָדַי אֱלֹהִים
bonus: occurrunt in uno Rabbini proverbio: עֵינֵי שֶׁל כֹּדֵא' אֵין
אֱמֶת

אִם יִמְדַּר וְיִדְּרִי אִינוּ כִּדְרָא, i. e. Poena mendacis est, ut etiam, ubi dicit, id quod est confessum seu verum, tamen non sit sufficiens, ut ei credi possit. Ultimū deniq; requisitum iudicium hic exprimitur in שָׂנֵא בָּעַץ odio habentes lucrum; atq; adeo est odium lucri, avaritiæ quomodo Græci: *μισῶντες ὡλεονέκτιον*, quæ propriè est cupiditas plus habendi præ aliis. Chald. סָנֵן לְקַבְּלָא מַמְּוֹן qui oderunt accipere Mammon. aliani ab acceptione Mammon, die teine Mammons Diener seyn/ und durch kein Ansehn/ Geschenk/ Freundschaft/ eigene Ehre/ sich wenden lassen/ oder auch das Recht/ und ein gut urtheil verfahren: unde מַשְׁפָּט מַעֲרָב conf. Chab. c. 1. 2. 3.

Concl. 8. Quæritur. *quomodo conveniat huic loco cum altero Num. 11. ubi LXX. de senioribus Israhelitarum, Mosi adjuncti, & extraordinario signo, prophetando. sc. dono ex indito Mosi spiritu sunt confirmati?* Resp. *autoritas* fuit distincta: illi sc. qui memorantur Exod. 18. & Deut. 1. sunt adjuncti Mosi ut iudici ad privatarum causarum & litium decisionem: hi adjuncti Mosi, ut Reſtori, ad publicam totius Reip. Israelis administrationem, conf. Exod. 18, 16. Deut. 1, 16. Num. 11, 16. Quæ. 2. An quæ memorantur Num. 10. de Chobab seu letrone sint gesta eodem quo hæc Exod. 8. tempore? Affirmat. Quæ. 3. An litro venerit in castra Israelis ante מִתְּנֵת תּוֹרָה s. promulgationem legis? Resp. Neg. sed post legem latam jam erecto tabernaculo anno secundo: probatur 1. ex Deut. 1, 7. 9. 2. ex Exod. 18, 12. 20. 3. ibid. 5. & Num. 10, 29. 30. 31.

LOCUS X. Exod. XIX. 5. 6.

Ihr sollt mein Eigenthumb seyn/ für allen Völkern: denn die ganze Erde ist mein: und ihr sollt mir ein Priesterthum Königreich/ und ein heiliges Volk seyn.

Concl. 1. Ad alteram nunc Exodi partem accedimus, quam Legalem esse supra diximus, totumque hoc cap. 19. *ἡ δευτέρα* secundæ partis Legalis, ipsiusq; primæ Legi promulgationis, ad quam venit תּוֹרָה ex myriadibus sanctitatis, eiq; adfuit à dextrâ ignis Legalis. In hoc ergo *παράστασις* legali notamus i. temporis circumstantiam, quam sinit membr. 1. v. 1. in illo כְּחֹשׁ הַשֵּׁשִׁי בַּחֹדֶשׁ ab Exodo, sc. seu mense Exodi.

Concl.

Concl. 2. In commemoratione beneficiorum præteritorū est mentio portati Israelis super alas Aquilarum, qvo ex ornitologiā, & Aquila figura depromto exemplo, paterna *Πατρική* Dei erga Israelis Ecclesiam, & hujus propugnatio ac custodia commodē describitur: qvin in uno hoc beneficio plura occultantur & exhibentur sc. suppositā pullorum exclusionē, & vitali incubatione, notatur 1. status elevationis ex quo abjectissima & angusta vilitas: ubi Aquilarum nīdus, Israelis Egyptus, servorum domus: notatur 2. status elevationis per quem, & ad quem excelsa sublimitas.

Concl. 3. Promissio in futurum est 1. *Israel erit* *חלק* summi Dei præ omnibus populis: ratio est: quia Deo est omnis terra: quæ ipsa dicit 1. autoritatem absolutam sc. i. cui est omnis terra, is liberē potest, hunc vel illum populum adsciscere in peculium, 2. misericordiam indebitam: qvi ex omnibus tot ac tantis populis terrarum orbis, unum sine merito vel ratione discretionis adsciscit in peculium, is id facit ex indebitā & ineffabili gratiā, conf. Deut. 7, 7. 8. cap. 9, 5. Vox *חלק* peculium notat, item thesaurum excellenter & peculiaritē & propriissimē dilectū, Græci per *ἐξαιρέτων λαὸν ἀειζώνον*, item *ἀειμνηστὴν*, i.e. populum peculiarem, eximium, peculiaritē acq̃uisitum expresserunt. Chald. *Eritis mihi* *חלקי* dilecti præ omnibus aliis populis. Atq; hæc est gloria filiorum Dei, qvōd sint propriissimum Dei peculium, qvōd sint *ἐκ τῶν ἡρακλημμένων* excellentē dilecti, qvōd sint specialitē desiderati, gloriosi, & tales in quibus est speciale summi Patris delirium: qvōd beneficium Johannes intuitus: *ἰδετε*, exclamavit, *ποταπὸν ἀγαπᾶν δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ ἵνα πεναθεῖ κληθῶμεν* 1. Joh. 3, 1. conf. Tit. 2, 14. & notetur non notari hāc voce in totis scripturis, nisi tale peculium, vel talē thesaurum, qui est sacer & Regius, conf. 1. Par. 29, 3. Eccl 2, 8. quæ observatio apprimē huic loco convenit: statim enim explicatur illud *חלק* per Regale Sacerdotium. Conf. Locus illustris 1. Pet, 2, 9.

os) * (so

אם יאמר וודי אינו כדא, i. e. Poena *men*
 dicit, id quod est *confessum* seu *verum*, tamen
 credi possit *Ultimum* deniq; *requiritum* *jud*
 שנתו בזה *odio habentes lucrum*, atq; adeo
 quomodo Graeci: *μισθους ἀποζητῶν*, qv
 plus habendi *pro alio*. Chald. *ממון סמך*
Mammon. aliani ab *acceptione Mammon*, die
 feyn/ und durch kein Ansehn/ Beschenct/ Freund
 wenden lassen/ oder auch das Recht/ und ein gut
 כשפט מעקר conf. Chab. c. 1. 2. 3.

Concl. 8. *Queritur* 1. *quomodo conve*
Num. 11. ubi LXX. de senioribus Israelitarum,
dinario signo, prophetand. sc. dono ex indito Mo
ri? Resp. *autoritas* fuit *distincta*: illi sc. qvi
 & Deut. 1. sunt *adjuncti Moysi* ut *judici* ad *pra*
rium *decisionem*: hi *adjuncti Moysi*, ut *Rech*
Reip. Israelis administrationem, conf. E
Num. 11. 16. Qvar. 2. An qva memorantu
seu letrone sint gesta eodem qvo hac Exod.
Qvar. 3. An litro venerit in castra Israelis a
gationem legis? Resp. *Neg. sed post legem lata*
anno secundo: probatur 1. ex Deut. 1. 7. 9. 2.
 bid. 5. & Num. 10. 29. 30. 31.

LOCUS X. Exod. 1

Ihr sollt mein Eigenthumb seyn/
 denn die ganze Erde ist mein: und ihr s
 lich Königreich/ und ein heiliges Volk/

Concl. 1. *Ad alteram nunc Exodi parti*
Legalem esse supra diximus, totumqv
 οὐρανοῦ *secundæ partis Legalis*, ipsiusq; *pr*
 ad quam venit מלך ex *myriadibus sanctita*
 trā *ignis Legalis*. In hac ergo παρὰ οὐρανὸν *legi*
circumstantiam, quam sinit membr. 1. v. 1.
 ab Exodo, sc. seu mense Exodi.

the scale towards document

iam, ubi
 ns, ut ei
 mitur in
 araritia
 cupiditas
 accipere
 is Diener
 hre/ sich
 unde

um altero
 exmor-
 confirma-
 Exod. 18.
 um & li-
 m totius
 eut. 1. 16.
 Chobab
 Affirmat.
 promul-
 bernaculo
 20. 3. i-

öldern:
 Priester

s, quam
 desma ex-
 ligationis,
 it à dex-
 temporis
 כהרש
 Concl.